

ning van het recht van vestiging niet afhankelijk stellen van een exceptionele vergunning, voor zover die onderdaan voldoet aan de voorwaarden welke in de wetgeving van het land van vestiging gelden voor de eigen onderdanen.

3. De rechtmatige eis in de verschillende Lid-Staten aangaande het bezit van diploma's voor de toegang tot bepaalde beroepen, vormt voor de daadwerkelijke uitoefening van de vrijheid van vestiging een belemmering, welke opheffing luidens artikel 57, lid 1, moet worden ver-

gemakkelijkt door richtlijnen van de Raad voor de onderlinge erkenning van diploma's, certificaten en andere titels. De omstandigheid dat deze richtlijnen nog niet zijn vastgesteld, veroorlooft een Lid-Staat echter niet het daadwerkelijk genot dier vrijheid te ontzeggen aan een onder het gemeenschapsrecht vallende persoon, wanneer de in artikel 52 bedoelde vrijheid van vestiging in die Lid-Staat kan worden verzekerd krachtens met name de reeds geldende wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen.

In de zaak 11/77,

betreffende een verzoek aan het Hof krachtens artikel 177 EEG-Verdrag van het Tribunal Administratif de Paris, in het aldaar aanhangig geding tussen

RICHARD HUGH PATRICK

en

MINISTRE DES AFFAIRES CULTURELLES,

om een prejudiciële beslissing inzake de uitlegging van de artikelen 52-54 EEG-Verdrag,

wijst

HET HOF VAN JUSTITIE,

samengesteld als volgt: H. Kutscher, president, A. M. Donner en P. Pescatore, kamerpresidenten, J. Mertens de Wilmars, M. Sørensen, A. J. Mackenzie Stuart, A. O'Keefe, G. Bosco en A. Touffait, rechters,

advocaat-generaal: H. Mayras
griffier: A. Van Houtte

het navolgende

ARREST

Ten aanzien van de feiten

Overwegende dat de verwijzingsbeschikking en de krachtens artikel 20 van 's Hofs EEG-Statuut ingediende schriftelijke opmerkingen kunnen worden samengevat als volgt:

I — Feiten en procesverloop

1. De Franse wet van 31 december 1940 tot regeling van de titel en het beroep van architect bepaalt in artikel 2, lid 2:

„Buitenlandse onderdanen zal worden vergund het beroep van architect in Frankrijk uit te oefenen op de voorwaarden van wederkerigheid zoals bepaald in diplomatieke overeenkomsten, en na overlegging van bewijsstukken gelijkwaardig aan het van Franse architecten geëiste diploma. Niet onder een zodanige overeenkomst vallende buitelanders kunnen bedoelde vergunning bij wijze van uitzondering verkrijgen.”

Volgens deze wet kunnen de aldus toegelaten buitenlandse architecten niet lid zijn van de orde, doch zijn zij wel onderworpen aan haar tuchtregeling.

Bij besluit van de Ministre des Affaires Culturelles van 22 juni 1964 werden de in Groot-Brittannië door de Architectural Association uitgereikte diploma's als gelijkwaardig in de zin van genoemde wet erkend, hoewel Frankrijk en Groot-Brittannië geen wederkerigheidsovereenkomst voor de uitoefening van het beroep van architect hadden gesloten.

2. Richard Patrick, Brits onderdaan en sinds 29 mei 1961 houder van een diploma van de Architectural Association, wenste zich in Frankrijk te vestigen en

vroeg een vergunning aan om aldaar als architect werkzaam te zijn. Bij besluit van 9 augustus 1973 beschikte de Ministre des Affaires Culturelles hierop echter afwijzend op grond dat „volgens de bevoordingen van de wet van 31 december 1940 een dergelijke vergunning slechts bij wijze van uitzondering wordt verleend, wanneer tussen Frankrijk en het land van herkomst van de betrokkene geen wederkerigheidsovereenkomst bestaat”.

Op 8 oktober 1973 stelde Patrick bij het Tribunal Administratif de Paris een beroep tot nietigverklaring van dit besluit in op grond van artikel 7 EEG-Verdrag. Volgens de op 16 januari 1974 bij het Tribunal ingediende memorie van het Ministère des Affaires Culturelles was bij de afwijzing van het verzoek wegens ontbreken van wederkerigheid overwogen dat Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk geen specifieke wederkerigheidsovereenkomst op dit gebied hadden gesloten en dat van het EEG-Verdrag niet artikel 7 maar de artikelen 52-58 inzake de vrijheid van vestiging hier in het geding waren. In deze bepalingen mocht echter geen toereikende rechtsbasis worden gezien, daar zij voor de verwezenlijking van de vrijheid van vestiging verwijzen naar nadere richtlijnen van de Raad, die voor de vrijheid van vestiging van architecten nog niet waren vastgesteld.

3. Van oordeel dat zich in het geding problemen van uitlegging van het gemeenschapsrecht voordeden, besloot het Tribunal Administratif de Paris bij beschikking van 3 januari 1977 het Hof de vraag te stellen „of bij de stand van het gemeenschapsrecht op 9 augustus 1973, toen het bestreden besluit werd genomen, een Brits onderdaan gerechtigd was

te zijnen behoeve het recht van vestiging in te roepen om in een Lid-Staat der Gemeenschap het beroep van architect uit te oefenen”.

De verwijzingsbeschikking is op 25 januari 1977 ingeschreven ter griffie van het Hof. Het Hof heeft, op rapport van de rechter-rapporteur en gehoord de advocaat-generaal, besloten zonder instructie over te gaan tot de mondelinge behandeling.

De Commissie en de Franse regering hebben schriftelijke opmerkingen ingediend.

II — Schriftelijke opmerkingen, ingediend krachtens artikel 20 van 's Hofs EEG-Statuut

A — *Opmerkingen van de Franse regering*

De Franse regering merkt op dat het omstreden besluit is genomen vóór het arrest van 21 juni 1974 in de zaak 2/74 *Reyners* (Jurisprudentie 1974, blz. 631). Zij is bereid in casu, evenals in elke zaak van dezelfde aard, de nodige gevolgen aan dit arrest te verbinden, met name aan die van punt 1 van het dictum „dat artikel 52 EEG-Verdrag sedert het einde van de overgangperiode rechtstreeks toepasselijk is niettegenstaande het eventueel ontbreken, op een bepaald terrein, van de richtlijnen bedoeld in de artikelen 54, lid 2, en 57, lid 1, van het Verdrag”.

B — *Opmerkingen van de Commissie*

De Commissie wijst erop dat de stellingen van partijen voor de nationale rechter steunen op een achterhaalde rechtsopvatting die toentertijd nog gold: in wesen was de vraag of in artikel 2, lid 2, van de wet van 31 december 1940, voorzover veronderstellenderwijs nog aan te voeren tegen onderdanen van een Lid-Staat, het begrip „diplomatieke wederkerigheids-overeenkomst” ook het EEG-Verdrag omvatte.

De rechtstoestand was inmiddels opgehelderd: de onderdanen van Lid-Staten ontlenen aan het Verdrag zelf, te weten artikel 52, het recht zich in een andere Lid-Staat te vestigen om aldaar een zelfstandig beroep uit te oefenen op dezelfde voet als eigen onderdanen. Een bepaling waarbij alleen voor buitenlanders een speciale en individuele vergunning is voorgeschreven om als architect werkzaam te zijn, vormt een uitgesproken beperking welke niet kan worden tegengeworpen aan degenen die vrijheid van vestiging geniet. Sedert het arrest-*Reyners* is de eis dat Frankrijk een wederkerigheids-overeenkomst moet hebben gesloten met het land van herkomst van de betrokkene, die onderdaan is van een andere Lid-Staat, nul en van gener waarde. Voor de vraag, aan welke voorwaarden de vrije vestiging van een gemeenschapsburger kan worden onderworpen, behoeft dan ook slechts te worden nagegaan welke voorwaarden een Frans onderdaan moet vervullen voor de uitoefening van het beroep van architect, met inbegrip van het lidmaatschap van de orde. Behalve dat men het genot van de burgerlijke rechten niet mag hebben verloren, is de hoofdvoorwaarde dat men het diploma van architect moet hebben.

Anders dan in de zaak 71/76, *Thieffry*, is de gelijkwaardigheidserkenning van buitenlandse diploma's geregeld bij de wet, met het doel — zoals uitdrukkelijk is gezegd — om de houders van dat soort diploma's toegang te verschaffen tot het beroep van architect in Frankrijk. Zodra een onderdaan van een andere Lid-Staat een aldus officieel erkend diploma kan overleggen, kan hem niet meer worden voorgehouden dat hij een speciale vergunning moet hebben en dat er ook nog een wederkerigheidsovereenkomst moet bestaan.

Wat de nieuwe Lid-Staten betreft, sorteert artikel 52 volledig effect sedert 1 januari 1973, de datum van toetreding. Het is dan ook duidelijk dat op de door de verwijzende rechter genoemde datum van 9 augustus 1973 een Brits onderdaan zich daarop kon beroepen.

De Commissie zou de vraag als volgt willen beantwoorden:

- „1. Per 9 augustus 1973 was een Brits onderdaan gerechtigd te zijnen behoeve het recht van vestiging in te roepen om in een andere Lid-Staat het beroep van architect uit te oefenen.
2. Hieruit volgt dat hij tot dit beroep toegang had op dezelfde voet als de eigen onderdanen van de Staat van ontvangst, zodra hij een door de bevoegde autoriteiten van die Staat erkend bewijs, gelijkwaardig aan het in die Staat afgegeven en geëiste diploma, kon overleggen, en dat hem geen nadere voorwaarden konden worden tegengeworpen, zoals de

noodzaak van een speciale vergunning of van een wederkerigheids-overeenkomst tussen zijn Lid-Staat van oorsprong en de Lid-Staat van ontvangst.”

Overwegende dat ter terechtzitting van 24 mei 1977 verzoeker in het hoofdgeding, ten deze vertegenwoordigd door mevrouw Guillot-Louys, advocaat te Parijs, en de Commissie van de Europese Gemeenschappen, ten deze vertegenwoordigd door de heer Séché, als gemachtigde, mondelinge opmerkingen hebben gemaakt;

Overwegende dat de advocaat-generaal ter terechtzitting van 8 juni 1977 conclusie heeft genomen.

Ten aanzien van het recht

- 1 Overwegende dat het Tribunal Administratif de Paris bij beschikking van 3 januari 1977, ingeschreven ter griffie van het Hof op 25 januari 1977, krachtens artikel 177 EEG-Verdrag een vraag heeft gesteld over de uitlegging van de artikelen 52-54 EEG-Verdrag betreffende het recht van vestiging;
- 2 dat deze vraag is gerezen in een geding tussen de Franse Ministre des Affaires Culturelles en een Brits onderdaan, houder van een in het Verenigd Koninkrijk door de Architectural Association afgegeven diploma van architect, die begin 1973 heeft verzocht om een vergunning voor de uitoefening van het beroep van architect in Frankrijk;
- 3 Overwegende dat artikel 2, lid 2, eerste alinea, van de Franse wet van 31 december 1940 tot instelling van de orde van architecten en tot regeling van de titel en het beroep van architect bepaalt: „buitenlandse onderdanen zal worden vergund het beroep van architect in Frankrijk uit te oefenen op de voorwaarden van wederkerigheid zoals bepaald in diplomatieke overeenkomsten, en na overlegging van bewijsstukken gelijkwaardig aan het van Franse architecten geëiste diploma”;
- 4 dat de derde alinea van dit lid bepaalt: „niet onder een zodanige overeenkomst vallende buitenlanders kunnen bedoelde vergunning bij wijze van uitzondering verkrijgen”;

- 5 dat volgens een ter uitvoering dezer bepaling gegeven ministerieel besluit van 22 juni 1964 de houders van diploma's, afgegeven door genoemde Architectural Association, worden geacht te voldoen aan de in voornoemd artikel 2, lid 2, gestelde voorwaarden voor gelijkwaardigheid van bewijsstukken;
- 6 dat bij besluit van 9 augustus 1973 de door betrokkene aangevraagde vergunning werd geweigerd op grond dat volgens de bewoordingen van de wet van 31 december 1940 een dergelijke vergunning slechts bij wijze van uitzondering wordt verleend, wanneer tussen Frankrijk en het land van herkomst van de betrokkene geen wederkerigheidsovereenkomst bestaat, en dat bij ontbreken van een dergelijke specifieke overeenkomst op dit gebied tussen Lid-Staten der EEG en met name tussen Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk het EEG-Verdrag daarvoor niet in de plaats kan treden, daar de artikelen 52-58, betreffende de vrijheid van vestiging, voor de verwezenlijking dier vrijheid verwijzen naar richtlijnen van de Raad, die nog niet waren vastgesteld;
- 7 dat het Tribunal Administratif de Paris, alwaar een beroep tot nietigverklaring van dit besluit werd ingesteld, het Hof vraagt „of bij de stand van het gemeenschapsrecht op 9 augustus 1973, toen het bestreden besluit werd genomen, een Brits onderdaan gerechtigd was te zijnen behoeve het recht van vestiging in te roepen om in een Lid-Staat der Gemeenschap het beroep van architect uit te oefenen”;
- 8 Overwegende dat luidens artikel 52 EEG-Verdrag de vrijheid van vestiging omvat de toegang tot werkzaamheden anders dan in loondienst en de uitoefening daarvan „overeenkomstig de bepalingen welke door de wetgeving van het land van vestiging voor de eigen onderdanen zijn vastgesteld”;
- 9 dat, naar het Hof heeft bevonden in zijn arrest van 21 juni 1974 (Reyners, zaak 2/74, Jurisprudentie 1974, blz. 631), de regel van de gelijke behandeling een van de fundamentele rechtsvoorschriften der Gemeenschap is en, waar hij verwijst naar een geheel van wettelijke bepalingen die door het land van vestiging daadwerkelijk op de eigen onderdanen worden toegepast, naar zijn aard geëigend is door de onderdanen van alle andere Lid-Staten rechtstreeks te worden ingeroepen;
- 10 dat artikel 52, door de verwezenlijking van de vrijheid van vestiging voor de oorspronkelijke Lid-Staten en hun onderdanen op het einde van de over-

gangsperiode te fixeren, aldus een nauwkeurig omschreven resultaatsverplichting oplegt, welke nakoming moest worden vergemakkelijkt, maar niet geconditioneerd, door de geleidelijke uitvoering van een programma van maatregelen;

- 11 dat het feit dat die geleidelijkheid niet in acht is genomen, de verplichting zelf na het verstrijken van de voor haar nakoming bepaalde termijn intact laat;
- 12 dat tegen de rechtstreekse werking van de in artikel 52 vervatte regel van gelijke behandeling geen beroep kan worden gedaan op de omstandigheid dat de Raad heeft verzuimd de in de artikelen 54 of 57 voorziene richtlijnen vast te stellen of ook dat sommige van de wel vastgestelde richtlijnen de in artikel 52 genoemde doelstelling van non-discriminatie niet volledig zouden hebben verwezenlijkt;
- 13 dat voor de toepassing van de regel van gelijke behandeling de in het hoofdstuk betreffende het recht van vestiging bedoelde richtlijnen immers sedert het einde van de overgangperiode overbodig zijn geworden, daar deze regel sindsdien krachtens het Verdrag zelf volledig, met rechtstreekse werking, geldt;
- 14 Overwegende met betrekking tot de nieuwe Lid-Staten en hun onderdanen dat bij gebreke van overgangsbepalingen in het Toetredingsverdrag van 22 januari 1972 ter zake van het recht van vestiging, het in artikel 52 vervatte beginsel sedert de inwerkingtreding van dit Verdrag, op 1 januari 1973, ten volle werkt;
- 15 dat derhalve een Lid-Staat na 1 januari 1973 de uitoefening van het recht van vestiging door een onderdaan van een nieuwe Lid-Staat niet afhankelijk mag stellen van een exceptionele vergunning, voorzover die onderdaan voldoet aan de voorwaarden welke in de wetgeving van het land van vestiging gelden voor de eigen onderdanen;
- 16 dat ten deze de rechtmatige eis in de verschillende Lid-Staten aangaande het bezit van diploma's voor de toegang tot bepaalde beroepen, voor de daadwerkelijke uitoefening van de vrijheid van vestiging een belemmering vormt, welke opheffing luidens artikel 57, lid 1, moet worden vergemakkelijkt door

richtlijnen van de Raad voor de onderlinge erkenning van diploma's, certificaten en andere titels;

- 17 dat echter de omstandigheid dat deze richtlijnen nog niet zijn vastgesteld, een Lid-Staat niet veroorlooft het daadwerkelijk genot dier vrijheid te ontzeggen aan een onder het gemeenschapsrecht vallende persoon, wanneer de in artikel 52 bedoelde vrijheid van vestiging in die Lid-Staat kan worden verzekerd krachtens met name de reeds geldende wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen;
- 18 dat derhalve op de gestelde vraag moet worden geantwoord dat vanaf 1 januari 1973 een onderdaan van een nieuwe Lid-Staat, die een bewijsstuk kan overleggen, dat door de bevoegde autoriteiten van de Lid-Staat van vestiging als gelijkwaardig is erkend aan het in deze Staat afgegeven en vereiste diploma, het recht van toegang tot en uitoefening van het beroep van architect geniet onder dezelfde voorwaarden als de eigen onderdanen van de Lid-Staat van vestiging, zonder dat nadere voorwaarden aan hem kunnen worden tegengeworpen;

Ten aanzien van de kosten

- 19 Overwegende dat de kosten, door de Commissie en door de Franse regering wegens indiening hunner opmerkingen bij het Hof gemaakt, niet voor vergoeding in aanmerking kunnen komen;
- 20 dat de procedure ten aanzien van de partijen in het hoofdgeding als een aldaar gerezen incident is te beschouwen, zodat de nationale rechterlijke instantie over de kosten heeft te beslissen;

HET HOF VAN JUSTITIE,

uitspraak doende op de door het Tribunal Administratif de Paris bij beschikking van 3 januari 1977 gestelde vraag, verklaart voor recht:

Vanaf 1 januari 1973 geniet een onderdaan van een nieuwe Lid-Staat, die een bewijsstuk kan overleggen, dat door de bevoegde autoriteiten van de Lid-Staat van vestiging als gelijkwaardig is erkend aan het in deze Staat afgegeven en vereiste diploma, het

recht van toegang tot en uitoefening van het beroep van architect onder dezelfde voorwaarden als de eigen onderdanen van de Lid-Staat van vestiging, zonder dat nadere voorwaarden aan hem kunnen worden tegengeworpen.

Kutscher	Donner	Pescatore	Mertens de Wilmars	Sørensen
Mackenzie Stuart		O'Keefe	Bosco	Touffait

Uitgesproken ter openbare terechtzitting te Luxemburg op achtentwintig juni negentienhonderdzevenenzeventig.

De griffier

A. Van Houtte

De president

H. Kutscher

CONCLUSIE VAN DE ADVOCaat-GENERAAL H. MAYRAS VAN 8 JUNI 1977 ¹

*Mijnheer de President,
mijne heren Rechters,*

Het antwoord op het onderhavige verzoek van het Tribunal Administratif de Paris om een prejudiciële beslissing ligt naar mijn mening besloten in de uitlegging die U aan artikel 52 EEG-Verdrag hebt gegeven bij Uw arrest-Reyners van 21 juni 1974 (zaak 2/74, Jurisprudentie 1974, blz. 631) en zeer onlangs hebt bevestigd bij Uw arrest-Thieffry van 28 april 1977 (zaak 71/76, nog niet gepubliceerd).

De feiten in deze zaak zijn al heel eenvoudig. De heer Patrick, een Brits onderdaan, heeft sinds 1961 een architectendiploma van de Architectural Association of London. Hij heeft dit beroep in het

Verenigd Koninkrijk zowel zelfstandig als op architectenbureaus uitgeoefend en was van 1968 tot 1970 officieel architect van het graafschap Hampshire voor de scholenbouw.

In april 1973 gaf hij zijn werk in Groot-Brittannië op en begaft hij zich naar Frankrijk, waar hij zich te St-Germain-en-Laye vestigde.

Hij vroeg bij de bevoegde Franse instantie onverwijld een vergunning aan om zijn beroep in Frankrijk uit te oefenen. Hiertoe beriep hij zich op de Franse wet van 31 december 1940 tot regeling van de titel en de uitoefening van het beroep van architect, welke wet in artikel 2, lid 2, bepaalt dat buitenlanders, na advies van de Conseil supérieur de l'Ordre des

¹ — Vertaald uit het Frans.